

TUDOMÁNYBELI

HÁTRAMARADÁSUNK

OKAI,

S EZEK TEKINTETÉBŐL

AKADEMIÁNK FELADÁSA.

TOLDY FERENCZ

AKAD. R. TAGTÓL.

PEST,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGY. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

1868.

Pest, nyomattatott az „Athenaeum“ nyomdájában. 1868.

TUDOMÁNYBELI HÁTRAMARADÁSUNK OKAI

S EZEK TEKINTETÉBŐL AKADEMIÁNK FELADÁSA.

(Olvastatott dec. 21. 1868.)

Tény az, tisztelt Akademia, hogy, mióta nemzetünk ez ország elfoglalásával a történetbe lépett, sőt a keresztyén-ség felvétele óta és dacára is, tudományos műveltségre a nyugoti nemzetektől mindenha elmaradt. Nem tagadom, hogy a magyar minden időben kevesebb hajlamot taúsított az önálló szellemi tevékenységre, mintsem gyakorlati czélok léte-sítésére, kevesebb hevet és szorgalmat irodalmi és művészeti előállításokra, mint jogi és állami viszonyok kiképzésére; de másfelül kétség kívül csodálatos fogékonysággal és tanulé-konysággal bír, melyeknél fogva csakhamar bele élte magát az európai eszmekörbe is, s nincsen tér, melyen derekas rá-termettségnek csalhatatlan jeleit ne adta volna úgy, hogy öt önhizelgés nélkül az adományzottabb népek közé sorozhatjuk. És még is, ismétlem, tény, hogy nemzetünk tudományos művelt-ség dolgában a nyugottól mindenha elmaradt.

Elégszer mondatott, hogy e tünemény oka a kedvezőt-len viszonyokban, név szerint a gyakori politikai zavarok és népemésztő háborúkban keresendő, melyek elbeszélése tör-ténelmünk lapjait elborítja; de miután ily viszonyok másutt is előfordúlnak ama bal következesek nélkül, a kérdés mélyebb és szabatosabb vizsgálatot követel, mely annál inkább van helyén e körben, mert ez elmélkedésekből, mint hiszem, gya-korlati intés fog szólni hozzánk arra nézve, mit tekintsen az irói kar, mit különösen az akademia, főbb feladásának, ha

ez is az is erőfelforgácsolás nélkül derekasan be kívánja tölteni hivatását.

I.

Mindenek előtt nekünk, a nagy népvándorlások utolsó rajának mely keletről Európába áttelepedett, oly *földterület* jutott, mely mindazon adományaival bír ugyan a természetnek, melyek a megélésre kellenek, de melyek az anyagi életnek nagyobb mértékben kedveznek, mint szellemi kifejlődése érdekében hasznára volt: mert kevesebb engede ismernie a *szükséget*, mely az emberi tevékenységet felgerjeszti, mely a természet adományai fáradságos kifejtésére és fokozására kényszerít, mely anyja minden találmányok s a legtöbb felfedezéseknek, mik folyton gerjesztő hatásukkal a tevékenységet szokássá teszik, a szükség kielégítése után a kényelem és fényezés újabb szükségait teremtik meg, ezek viszont az ízlés és művészet műveit szülik, s a nyugodni nem tudó szellemet a tudomány terén működtetve, mindinkább táguló körökben tovább és közelebb ragadják azon cél felé, melyet elérni soha — (s im ez éppen a szellemi haladás titka) — de mindinkább megközelíteni igen is lehet: az emberi nem tökéletesedése felé.

Nálunk, Uraim, a magyar Kánaán ily lélekemelő munkásság feltételeivel nem bírt. De más tekintetben sem kedvezett nekünk az arra, hogy az európai népekkel versent fussunk a szellemi termelés pályáin. A nyugoteurópai népek, melyek a római világ romjain állították fel új országaikat, a legyőzött, meghódított világnéptől, dacára súlyedtségének melynek e világbirodalom szétmállása éppen következménye volt, ama romok közt is oly polgárisodás maradványait örökölték, melyek által a hódítók, vadságokból kivetkőzötve, majdan a hódítottak szellemi hódítottjaikká lettek; s a romai szellem s a keresztyénség olvasztó ereje által, a természetök és nyelveik szerint különböző számos népekből kevesebb, de számra hatalmasb új népek támadoztak. Mint a physikai természetben a talaj s a fajbeliség egymásra hatásai új és praegnans szervezeteket hoznak elé: úgy a középkori népek faji és szellemi összeforrásából új népegyének egy új és hatalmasb civilizáció tényezőivé lettek; mihez a szerencsés föld-

rajzi fekvés, főleg a déli, nyugoti és éjszaki Európát körülvevő tengerek befolyása új mozzanatokot csatolt: míg a középeurópai, beföldi, germán törzsek, korán már Rómával, s később az őket körülvevő s már ily mivelődésnek indult új népekkel folyvást érintkezve, a nagyszerű mivelődési életfolyamatba szinte beléptek csakhamar.

Nem így mi. Új hazánk két szélső részéből, a régi Paunóniából s a régi Dáciából, melyek különben is vég határai valának a római civilizációnak, rég kivesztek volt annak a húnok által még itt lelt maradványai. Vad, részben névtelen népek székeltek azon földterületen, melyet őseink elfoglaltak. Pusztá volt az, s azon míveltségi talaj nélkül, melyen a rómaiak szerencsésebb meghódítói oly biztosan tovább építhettek. A mieink nem vettek a hódított népektől semmit a mindennapi kenyeren kívül, melyet az azok által könnyen munkált föld elégséggel adott: amit fényszeretetőik igényelt, azt a harcznak vadító mesterségével kellett évenként a külföldön beszerezniök. Ezen kívül kevesek voltak számra a hódított népek irányában, kevesek a meghódított nagy földterülethez képest is: szükségük kielégítésére úgy, mint hódítmányuk fentartására folyvást fegyverben kellett állniök; s a mely anyagi erő biztosításukra nem leendett elégséges, azt államalkotó ildommal és szabadsági intézvényekkel kelle pótlani, melyek által sikerült is magokhoz csatolni azokat, kik, ha nem a közös szabadság által kebleztetnek be kezdettől fogva mindjárt a magyar politikai nemzettestbe, vajon ki képes megfejteni azt, hogy miért nem kísérlek meg ez önállósoktól azimént megfosztott számos népek soha az új kötelék elszakítását, mire ugyan felettébb kedvezők valának a viszonyok, midőn a nemzet harcviselő fiatalsága évenként annyi zsákmányló rajban kalandozá be Európát, a Bosporustól az Atlanti tengerig. Minden tevékenysége tehát a nemzetnek, a keresztyénség felévétele előtt már, az államéletre és hadviselésre vala intézve, s hogy ez irányok egy új, európaias míveltség kifejtésének kedveztek volna, azt ugyan állítani nem lehet.

Az európai polgárisodás beoltására nemzetünkbe első lépés a keresztyénség behozatala volt. Az egyházak mellett klastromok állítottak fel, minden klastrom és káptalan egy-

szersmind iskola volt, s a keresztyénség kíséretében egy új magyar irodalom is megszületett. Megindúlt ekkép a keresztyén műveltség terjedése a magyar népben; de csoda-e hogy ez lassúbb volt mint más népeknél, ha azon szomorú idöket elgondoljuk, melyek a nagy szervező, István, után e hazát folytonos rendületekben tartották. Mert utána legott néhány haszontalan fejedelem következett, kiknek uralkodása a belső békét feldúlván s nemzeti és ösvallási reactiót idézván fel, az István vívmányait csakhamar vég veszedelem felé sodorta. Jöttek nyomban, a XI. századtól fogva már, a folytonos trónviszályok, ezekhez a XII-ben a görög harcok és ezeknél is kártékonyabb ármányok, a XIII-ban a tatárjárás s a kúnvilág, a XIV-nek elején a nemzeti életet alapjaiban felháborító nagy interregnum: csoda-e ha ekkép minden alig nyert sikert új meg új katastróphák romba döntvén, a nemzet kénytelen vala mindig újra meg újra, s ismét tartamos siker nélkül, kezdeni a sisyphusi munkát?

S mindemellett irodalomtörténetünk nem keveset bír elbeszélni e sivár századok képzőintézetei s műveltségi eszközeiről; s ha különösen az Árpádok veszprémi egyeteméu a fő súlyt a törvénytudományra fektetve látjuk, nem az államalkotó nemzet öntudatos intézkedését ismerjük-e fel ebben is? Az Anjouk alatt felderült végre egy a művelődésnek kedvezőbb kor; de alig kezdé ezt az ismeretek elsajátítása igénybe venni, a XIV. század vége előtt már egy új, az addigiaknál félelmesb és állandóbb ellensége tünt fel a nemzetnek, mely azon hivatással látogatta meg őt, hogy az európai civilizációnak őrállója legyen: dicsővel kétségkívül, de melyet csak tudományos tökéletesülhetése árán tölthetett be. Végre ugyan egy valóban nagy királyt ültetett a végzet a nemzet trónjára, Mátyást, ki míg egyik kezével hazánkat a török invázióktól oltalmazá, másikával a délnyúgoton újra felderült tudományt kezdé átültetni hazánkba; s Önök előtt szükségtelen jellemezne azon idöt, mely az ő alkotásait, csakhamar halála után, ismét romba döntötte, s Magyarországot kényszerítette, léte fentartására, egy szomszéd államhoz csatlakozni.

Azon két század alatt, mely a mohácsi bukást követte, daczára annak hogy hazánk feldaraboltatott, hogy nem szűnő harcztere lett a polgári, vallási és török irtó háborúknak, még

is egy, sok tekintetben fontos, nemzeti irodalmat látunk felvirágozni, mely, ha erő mellett vadság bélyegzi, ha a folytonos élethalálharc közt a művészet, tiszta nyugodt formáit meg nem lelheté, ha a kort mozgató theologiai eszmék mellett a szabad tudomány, első elemein túl, abban képviselve nincs, nem azt kell-e inkább csodálnunk, hogy annyi van a mennyi van, mint hogy több nincsen?

De hallok szózatot, arra emlékeztetöt bennünket, hogy a többi Európa sem fogyott ki soha a polgári és vallási háborúkból, s hogy az mégis haladt folyvást, hogy gazdag volt tudományos és művészi termelésben, s hogy az új kor ép eszázadokban ajándékozta meg annyi nagy felfedezéssel és találmányokkal az emberiséget. És ez igaz, de igaz az is, hogy ott megvoltak már számtalan feltételei a tudományos és művészetbeli haladásnak, melyekkel mi nem bírhattunk volt, s megvoltak, annak akadályai nélkül. Azon harcok, melyekről a német és olasz történelem regél, a miénkhez hasonlítva, mindannyiszor csak rövid ideig tartván, még a németalföldi negyven, s a német harmincz éves háborúk is, mik azon kétszázados törökkori háborúnkhoz képest, mely a múltnak kevés maradványaitól is megfosztott, hazáukat népességéből kipusztította, s feldúlt országot hagyott maga után? Míg a nyugoti Európa harczai, különösen a Német és Olaszországéi, soha nem az egészet, hanem csak némely, több-kevesebb, tartományait, *váltva*, lepték el, s mások azalatt érintetlen maradván, a tudomány és művészetnek, az ipar és szorgalomnak menhelyet nyújtottak: addig minden csapás, mely bennünket ért, az összes magyar nemzetet érte, minden csapást a magyarok összes birodalma, egyik végétől a másikig, megérezett. — S ha még e mellett *nemzetünk árvaságát* tekintjük az utolsó három század alatt! Mert míg Olaszországban egy sora a tudós és tudománykedvelő ferrárai Estéknak s a római pápáknak, környezve számos maecenáskodó cardinálóktól, Franciaországban I. Ferencztől XIV. Lajosig több király, s oly miniszterek mint Richelieu, Mazarin, Colbert, Angliában egy Erzsébet, Svéciában egy Gusztáv-Adolf és Krisztina, Németországban I. Miksa cs. és I. Miksa bajor vál. fejedelem óta a szám nélküli tudománypártoló nagy és kis fejedelmek mindennemű eszközökkel előmozdíták a tudomány és műv-

szet minden ágait: addig a magyar, a koronázási napokon túl, két századon át, *nem látott uralkodót* hazaföldén: nyelve, irodalma fejedelmei előtt ismeretlen volt, a magyar tudós nem becsültetett, nem pártoltatott, a kultúra egyetlenegy alkotó cselekvény által nem emeltetett! T. i. mind a két magyar hazában két századon át csak *egy* udvar volt, az erdélyi, melyben csak egy Bethlen s egy Rákóczi György ült, kiknél az irodalom s a tanügy figyelemre méltattatott, de a kor szelleme szerint inkább a reformáció, mint a szabad tudomány érdekében. — Míg amott *szám nélküli egyetem*, részben több százados beruházásaikkal, ugyanannyi székhelyei voltak a tudomáynak: nálunk folytonos változások közt szegény, korlátolt, minduntalan létezésökért küzdő felekezeti tanodák gondoskodhattak legfeljebb némi első szükségbeli oktatásról. Ez időszakban támadt ugyan, magányosok által alapítva egy egyetem, de mely csak név szerint volt az: hatásával bármely mai gymnásiummal sem tarthatva ki az összehasonlítást. — A külföld fejedelmei kis és nagy *társaságokat és akademiákat* állítottak fel a tudomány előmozdítására: nálunk Mátyás udvarának elmúltával ennek tudós társasága sem nyerhetett egy utódot is háromszáz év alatt. Nyúgoton az *udvarok fényülése* az iparnak és művészetnek nyújtottak táplálatot, míg itt azon kéznek sem volt biztos hajléka, mely az élet első szükségéről gondoskodott. — Amott egy *virágzó polgári osztály* a polgárisodás közvetítője, mely nálunk hiányzott, vagy egyes vidékekre szorult, idegen és elzárkozó volt. A magyar elem ott vérzett a haza védőinek első soraiban, vagy a földet művelte: *nemzetisége*, fejletlensége miatt, nem zolgálhatott a műveltség vezetőjeül mint nyúgoton, hol kedvezőbb viszonyok közt századokon keresztül csendesen és erőszak nélkül menének véghez a népek összesimulásai, a középkor számos népiségeit homonym nagy masszáká olvasztva, melyek így a haladás állandó hordozói és közlőivé lehettek. Említsem-e a nyúgoti népek tengermellékeit, és gyarmataikat, melyek nem csak felfedezésekre nógattak, a kereskedésnek és iparnak hatalmas közletőül, hanem a tudomáynak is táplálólul szolgálva: míg Magyarország, népeinek börtöne, siralomháza volt!

Így álltunk, természetesen és szükségképen midőn a

török iga lerázásával s a szatmári béke megkötésével, történetünknek egy új időszakába léptünk. Minden, ami a hosszas véres zűrzavart túl élte, avúlt, töredékes, zilált volt. Következett szükségkép egy szervezkedési időszak, melynek egyelőre egyetlen feladása az államintézetek helyreállítása lehetett: s nincs mit csodálkoznunk, ha e nagy munka közt kormány és ország tanügy és tudományról nem gondoskodhatott — mely utóbbira Mátyás óta fejedelem, a tanügyre a nemzet soha nem gondolt: ezt t. i. az egyház függelékéül tekintvén. Mária Terézia volt a legelső magyar király, Corvín óta, ki a tanügyet a kormány teendői közé felvette. S ott álltunk végre általa a tudományos haladás alphájánál; de jött, utána jött legott azon időpont, melytől fogva az inkább mint valaha veszélyezettett állami és *nemzeti lét fenntartása* és megvédése az összes nemzet minden szellemi erejét igénybe vette; az államiság megvédése lett politikai működésének feladata, a nemzetiség megőrzése, kifejtése, megerősítése a nemzeti irodalom hivatása. Hol vették volna a szabad tudomány művelésére az érkezést s a nyugalmat, midőn minden erőket a magyar állam politikai —, s a nemzet erkölcsi megmaradása nyelte el? hol, másfelül, a szellemi felgerjesztést és buzdítást, midőn az iskolákban minden, nem mondom szabadlelkű tevékenység, de csak önálló működés is, előírt tankönyvek járszalaga által megvala kötve, a nyomorult censorok által piritó fenyték alatt tartott sajtó minden gondolatot csirájában elfojtott, a külföldi egyetemek látogatása eltiltva, a külföld szabadelvű irodalmával érintkezés az elhírhebt „könyvrevizio“ által nehezítve, a tanintézetek szégyenítő szegénységre kárhóztatva valának? s egy felséges ajakról oly szavak hallattak, hogy nem kellenek tudósok, csak csendes alattvalók? S hol kínálkozott *életpálya* a tudomány férfja előtt? Az egyetlen egyetemen-e? Hogy üzethek volna, politikai és ipar- s kereskedelmi alárendelt, sőt nyomott, viszonyaink között, névszerint a természeti tudományok? midőn ezek alkalmazásának *sehol tér és út nem nyílt*? Avagy magán jó kedvétől a tudósoknak várhatni-e e mezők művelését, mely annyi előkészületet, annyi eszközt, annyi költséget követel? Valóban a minden elgondolható akadályok és hiányok ily több százados állandó egyesülete mellett, kívánhattuk-e, vagy *lehető*

volt-e tovább lennünk, mint vagyunk? Nem csodálni kell-e — ismétlem — hogy csak ott is vagyunk a hol vagyunk?

II.

Irigylem, tisztelt Akademia, az olaszoktól az újvilág, a portugalloktól a jőreményfoki út felfedezőit, a lengyelektől Copernikot, az angoloktól Newtont, s hogy a tegnapi és mára térjek át, ugyanezekről a gőzerő alkalmazóját a locomotívra, a németektől a telegraph feltalálóját, s minden népek és koroktól minden szellemi nagyságokat; s megvallom mi ilynemű jótéteményekkel nem ajándékoztuk meg az emberiséget. De tudom azt is, hogy, ha mindezt tőlünk veszi a világ, szellemi tetteinkért annak csodálatát és háláját bírnók kétségkívül, de ha mindazoknak véghezvivői, holt vagy élő, de idegen nyelven adják át lángelméjük vívmányait a világnak: az emberi nem körül tett ily nagy érdemünk mellett is rég megszűnhettünk volna magyarok lenni, s a magyar név, a mit jó barátaink oly buzgón kívánnak, azóta tetteleg földrajzi fogalommá sublimálódott volna.

Az önfentartás vágya, a népeké úgy mint az egyéné, az első és legtermészetesebb vágy, mert alapja a létezésnek s minden lehető haladásnak. Önfentartásáért küzdött a magyar kilenc századon át fegyverrel és értelmiséggel, melyet kirokesztőleg államintézetei fejlesztésére és erősítésére kényszerült irányozni; önfentartásáért küzdött ez utolsó száz évben irodalmával, mely által nyelvét, s ezzel nemzeti egyéniségét, s ez által viszont államát mentette meg. Többet tehetünk, ha kevesebb akadályokkal kell vala küzdenünk, nagyobbat, ha isten több kivételes elmével áld meg: de hogy a nemzet *él*, hogy *mint ilyen*, kimívelt nyelve s *nemzeti* irodalma által él, azt nem csupán az utolsó század története, nem csak e falak bizonyítják, hanem hirdeti mindennél hangosabban a *magyar állam*, mely ma már ilyennek elismerve Európa által, ismét és újra a világ hatalmasságai közzé belépett.

És úgy látszhatik, tisztelt Akademia, mintha ezzel eljutottunk volna azon ponthoz, melyen, biztosítva a nemzeti halál ellen, szellemi törekvéseink immár egészen más irányt vehetnének; mintha, lemondva irodalmunknak még mind teljes erőnkől nemzeti irányban folytatásáról, hivatva érezhet-

nök magunkat most már a kosmopolita tudomány művelését, gazdagítását tenni törekvéseink főbb céljává.

Valóban dicső feladat, s nem kevesebb édesgető jövő, melyben magunkat a világmíveltség tényezői közé sorolva képzeljük. S még is önámítás nélkül ily álmakkal bíbelőd-nünk most sem lehet. Az épen átka a mi ezeréves európai helyzetünknek, hogy nemzeti létünk fentartásaért folytonos, megszűnés nélküli küzdés jutott osztályrészünkül. Elmond-tam az okokat, melyek miatt kezdettől fogva elmaradtunk, el kellett maradnunk a világrész kedvezőbb helyzetű és számra is nagy nemzetektől; és *ez okok*, Uraim, *még mindig fenn állanak!* Mert hiányzik most is, mint hajdan, azon nagy-szerű műveltségi berubázás, melyet más nemzetek, meggyö-zött népektől örökölve, folyvást, és csak időnként meg-meg-akadt haladásban, nevelhettek; hiányzik a tudományosság azon színvonala, mely a tovább-építésre hív fel; hiányzik azon anyagi fejlettség, mely nélkül az hathatósban elő sem mozdítható; hiányzik népünk tömörsége s a nagy területhez képest, melyet betölteni nem képes, elégséges száma, s egy erős magyar középosztály, melynek képződését hazánk sa-játságos népvegyülete mindedig gátolta; hiányzik végre azon politikai helyzet, mely a háborítlan műveltségi haladást a kö-zelebbi jövőben biztosítaná. Mert, Uraim, éreznünk kell, hogy *azon élethalálharcznak* — melyet egykor annyi erős keleti népekkel —, valamint annak, melyet a még erősebb nyugoti polgárisodás olvasztó hatása ellen vívnunk kellett, s melyet eddig szerencsésen átvívtunk — *nincsen még vége*; s hogy míg egyfelül minden lépten nyomon a kultúra elnyelő ha-talma ellen a kultúra mind teljesebb *elsajátításával* kell ma-gunkat oltalmaznunk: másfelül végzetszerűleg fenyeget a ke-letéjszaki barbárság inváziója, veszélyes leginkább azért, mert szövetségeseit saját birodalmunk határain belül s közvetlenül kívüllöttök, bírja. Geographiai helyzetünk tehát, mely által a középkor óta már a művelt világ széleire vagyunk tolva, vé-delmeül s folytonos áldozatául a nyugoti civilizációnak, *ma sem kedvezőbb*: változtak ellenségeink, de nem változott a ve-szély, s ennek folytán hivatásunk sem, mely még mindig az, hogy örkatonái legyünk az európai nyugotnak: csak abban bírva ma több mozzanataival a vég sikernek, hogy megma-

radásunk, érdeke a nyugotnak jús, s hogy mint az *egy* kelet-európai szabadság-állam, tiszteletét és rokonszenvét bírjuk az összes művelt világnak.

III.

Igen is, tisztelt Akademia, ne ámítsuk magunkat: ezer-éves európai birodalmunk nagy —, a túlélteknél is nagyobb veszélyek előestvéjén áll. Ily helyzet komolyan int, hogy tisztaba jöjünk azon eszközök iránt, melyek képesek legyenek életünket biztosítani. Nem tartozik e helyre kiemelni azt mely fontos e tekintetben a nemzetnek minden erejét arra fordítania, hogy fentartsa és folyvást nevelje európai súlyát, melyet az imént bezárt törvényhozás *építő politikájának* köszön, s mely ennek örök dicsőségét alkotja; nem tartozik e helyre kiemelni, hogy azon fegyveres erőt, melyet a törvény elrendelt, mennyire szükséges teljes odaadással s a legelszántabb önfeláldozással megalkotni, s minden eshetőségekre készen tartani: de van még egy kötelesség, minnen magunk iránt, s ez az írókat, s legkülönösben bennünket illet, az akademiát, s ez: *a nemzeti tudománynak és irodalomnak folyton buzgó és lankadatlan művelése.*

Uraim, ne tagadjuk, bármennyit tett e részben az írói kar, még igen távol vagyunk azon ponttól, melyen irodalmunk, rendeltetésének teljesen megfelelhét. Oda kell törekednünk, mindenek előtt, hogy nemzetünk mind azon rétegei és osztályai, melyeknek nincs módjokban idegen irodalmakhoz folyamodni, a magyarból sajátíthassák el azon mértékét az ismereteknek és műveltségnek, mely rendeltetésök teljes betöltésére képesítse őket. E mellett figyelmünk fő tárgya a szorosb értelemben vett *nemzeti tudomány* legyen, t. i. az, mely magát a nemzetet és hazáját tárgyalja. Nem szükséges ezt itt részleteznem; nem szükséges kimutatnom, hogy *bennünket* néz az, miszerint nyelvünk alkotása és beltörténete, az összehasonlító nyelvészet segédelmével is, felderíttessék; hogy a magyar nép s a magyar szellem fejlődésének és működésének, államintézményeiben, világlétében, az irodalomban, művészetben és tudományban, teljes világosságba tétessek; hogy a bölcsészet és széptan művelése által egyfelül a nemzeti tudomány alaposságát, másfelül a nemzeti költészet

és művészet nemesítését előmozdítsuk; s végre hogy a hazának minden irányban, tehát föld- és hely-, néprajzi és régészeti, természettani és terményrajzi tekintetben teljes ismeretetésére törekedjünk: mert míg ezeket idegenektől csak részben várhatjuk, és várunk szégyenfoltot ejtene rajtunk; másfelül a legkifejlettebb műveltségnek is szükséges kiegészítői; mindenek felett pedig azon szellemi tényezők, melyek nélkül nincs indokolt nemzeti önérték és husszerelem, ezek nélkül viszont nincs ösztön és erő önfentartásunkra; s végre hiányzik ezek nélkül ismerete is azon feltételeknek, melyek nélkül ma sem államot szerencsésen kormányozni, sem a nemzet jólétét kellőleg kifejteni nem lehetséges.

Ez a kör az, melyet a magyar tudományosságunknak nemzetünk sajátosságos és kedvezőtlen helyzete kimér. Senki sem örvendhetne inkább nálamnál, ha köztünk oly tudósok támadnának, kik felfedezéseik és találmányaik által a világ első nagyságai közé lépnének; de hogy addig, míg a helyzetünk és műveltségi életszükségeink által elénkbe mért kört teljesen be nem töltöttük; míg tehát a lehetőségig teljesen magunkhoz át nem ültettük a szerencsésb, ú. m. a nagy, a hatalmas, a századok óta e téren működhetett nemzetek tudományos vívmányaikat, és *saját* nemzeti tudományunk minden ágait *teljesen* ki nem fejtettük: *ezen elhanyagolásával*, csekély eszközeinket a helyzet által elénkbe szabott korlátokon túl — bátran mondok — *el pazarolni nem szabad*.

T. i. nem mindenki lehet mindenre hivatva. Ha más népek hódítanak, mi elégedjünk meg azzal ha magunkat megvédhetjük; ha mások tengeren túli expedíciókra milliákat költenek, sajátítsuk el áldozataik gyümölcseit, de ezreinket, ha vannak, költjük a haza földének kikutatására; ha mások egy égtani észleletre nagy összegeket fordítanak, mi eleget tettünk ha nemzeti tudományosságunk érdekében egy Regulyt és Vámbéryt támogattunk. A gazdag és hatalmas ám költsön bőven: a szűkölködő csak helyes gazdálkodás által élhet meg. Ne akarjunk félreértett hiúságból a *világnak* adni, míg saját házunkat nem láttuk el kellően; s ne forgácsoljuk el csekély erőnket messze fekvő célokra, hogy *azt* vihessük véghez, mi égető szükségünk, s mit helyettünk más tenni nem fog.

IV.

Megvallom, tek. Akademia, hogy midőn tudománybeli hátramaradásunk okait vizsgálni s azoknak még folyvást fennállását kinutatni vállalkoztam, tettem azt, hogy ez alapon azon teendőinket is meghatározhassam, melyek szükös viszonyaink közt nem csak lehetségesek, hanem kötelezők is reánk nézve. S azért legyen szabad a mondottakat intézetünkre alkalmazni. Intézetünk „akademia“ nevet visel: ovakodjunk ennek célját nem *sajátságos* helyzetünkből eléforrt alapszabályaink szerint határozni meg, hanem az európai nagy akademiákat véve előképül és zsinórmértékül, olyatén követeléseket intézni akademiánkhoz, melyek teljesítésére az sem kötelezve, sem — eszközei tekintetében — képesítve nincsen, Akademiánknek nem az feladása, t. i. alapszabályai szerint, hogy az általános tudományt előbbre vigye, hanem — s ezek saját szavaik — a tudomány és szépirodalom *mívelése és terjesztése s egyszersmind a magyar nyelvnek* egész gonddal csinósbitása és gazdagítása. A tudomány mívelését pedig a 2. 3. és 8. pontok közelebbről, ha kizárólag nem is, *hazai* érdekekre vonatkoztatják. Erről ne feledkezzünk meg, tisztelt társak, s utasítsunk el magunktól minden oly igényt, mely közvetlen rendeltetésünkkel öszhangzásban, anyagi erőinkkel arányban nincsen. Ne csábítson el az országunk helyzete és intézetünk alapítói által parancsolólag elénkbe szabott útról azon hiúság, hogy már egyszer, legalább a híriért, a *világnak* is adjunk valami újat; sőt legyünk meggyőződve, hogy ha a *nemzeti* tudomány érdekeit, erőinkkel való helyes gazdálkodás mellett, *minden* téren ápoljuk; ha a magyar nyelvészetet, ha a magyar történelem mívelését, ha a hazának régészeti, természettani és terményrajzi tekintetben megismertetését, *nyomosan* és szerencsésen folytatjuk: jutand ezekből az egytetemes tudománynak is, s nem maradand el a világ elismerése sem; míg a tudomány *terjesztése* által a magyar nemzet

míveltségét gyarapítva, s más fajok feletti felsőbbségét biztosítva, oly hivatást fogunk betölteni, melynél magasabb egy harmad rangú nemzet akademiájának csakugyan nem juthat.

